

METODY I ŚRODKI ODDZIAŁYWANIA IMPERIÓW

IDEOLOGIA I PRAKTYKA POLITYCZNA PAŃSTWA
ROSYJSKIEGO/SOWIECKIEGO/ROSYJSKIEGO
W LATACH 1689–2022

REDAKCJA

ANDRZEJ NOWAK

WSPÓŁPRACA

ŁUKASZ DRYBLAK



**METODY I ŚRODKI
ODDZIAŁYWANIA IMPERIÓW:
IDEOLOGIA I PRAKTYKA POLITYCZNA PAŃSTWA
ROSYJSKIEGO/SOWIECKIEGO/ROSYJSKIEGO
W LATACH 1689–2022**

**MEANS AND WAYS OF EMPIRES:
IDEOLOGIES AND POLITICAL PRACTICES
OF THE RUSSIAN/SOVIET/RUSSIAN STATES
BETWEEN 1689 AND 2022**

HISTORIA ROSYJSKIEGO IMPERIALIZMU

STUDIA I MATERIAŁY



**METODY I ŚRODKI
ODDZIAŁYWANIA IMPERIÓW:
IDEOLOGIA I PRAKTYKA POLITYCZNA PAŃSTWA
ROSYJSKIEGO/SOWIECKIEGO/ROSYJSKIEGO
W LATACH 1689–2022**

**MEANS AND WAYS OF EMPIRES:
IDEOLOGIES AND POLITICAL PRACTICES
OF THE RUSSIAN/SOVIET/RUSSIAN STATES
BETWEEN 1689 AND 2022**

REDAKCJA / EDITED BY
ANDRZEJ NOWAK

WSPÓŁPRACA / COOPERATION
ŁUKASZ DRYBLAK



WARSZAWA 2024

<https://rcin.org.pl>

Recenzje wydawnicze
Prof. dr hab. Wiesław Caban
Dr hab. Piotr Ugniewski

Redakcja, korekta i przekład (j. angielski)
Grażyna Waluga

Korekta tekstów rosyjskojęzycznych
Agnieszka Pospiszyl

Opracowanie graficzne i projekt okładki
Dariusz Górski

Na okładce
Herb Imperium Rosyjskiego wprowadzony przez Piotra Wielkiego,
godło Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich oraz Federacji Rosyjskiej
(domena publiczna)

Zadanie sfinansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki RP
(um. nr 2023/DPI/1917 z 18.04.2023 r., działanie nr 2)



**Ministerstwo
Edukacji i Nauki**

© Copyright by Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

ISBN 978-83-66911-81-9

Wydanie I, Warszawa 2024

Instytut Historii PAN
Rynek Starego Miasta 31
00-272 Warszawa
22 831 02 61-62, w. 44
www.ihpan.edu.pl
<http://ksiegarnia-ihpan.edu.pl>
wydawnictwo@ihpan.edu.pl

Druk i oprawa
Fabryka Druku

Spis treści

Contents

Andrzej Nowak, Wstęp: ciemniejsza strona imperium / Introduction: The Darker Side of the Imperium	9
--	---

I

Zrozumieć Rosję

Understanding Russia

Jan Holzer, Passing Narratives? Concept of Imperialism and the Debate on Non-Democratic (but not only) Regimes / Przemijające narracje? Koncepcja imperializmu i debata na temat reżimów niedemokratycznych (i nie tylko)	37
Darius Staliunas, Najnowsza imperiologia o skutkach polityki naro- dowościowej Imperium Rosyjskiego / Recent Imperiology on the Effects of the Nationality Policy of the Russian Empire	50
Marek Kornat, Opinie kierownictwa polskiej dyplomacji o politycz- nych celach państwa sowieckiego (1921–1932) / Opinions of the Polish Diplomatic Leadership on the Political Objectives of the Soviet State (1921–1932)	69

II

Polityka rosyjska na dawnych terenach

Rzeczypospolitej Obojga Narodów – aspekt porównawczy

Russian Policy in the Former Territories of the

Polish-Lithuanian Commonwealth: A Comparative Aspect

Urszula Kosińska, Mechanizmy rosyjskiej polityki imperialnej w Polsce od Piotra I do Anny Iwanowny (1697–1740) / Mechanisms of Russian Imperial Policy in Poland from Peter I to Anna Ivanovna (1697–1740). . .	97
---	----

Andrzej Matusk, Polityka Rosji po organizacji stronnictwa prorosyjskiego w Rzeczypospolitej w latach 1734–1735 / Russian Policy after the Organisation of the Pro-Russian Party in the Polish-Lithuanian Commonwealth between 1734 and 1735	121
Tomasz Szwaćski, Гонка курьеров: переломный момент в кризисе российско-британского союза накануне Семилетней войны / Wyścig kurierów: punkt zwrotny w kryzysie sojuszu rosyjsko-brytyjskiego w przededniu wojny siedmioletniej / Courier Race: A Turning Point in the Crisis of the Russian-British Alliance on the Eve of the Seven Years' War. . . .	141
Dorota Dukwicz, Prestiż jako ważny czynnik w polityce imperialnej Rosji Katarzyny II na przykładzie tzw. sprawy dysydenckiej w Rzeczypospolitej / Prestige as a Factor of Importance in the Imperial Policy of Catherine II's Russia on the Example of the So-Called Dissident Affair in the Polish-Lithuanian Commonwealth.	157
Ewa Zielińska, Cena niesuverenności – Rzeczpospolita wobec przełomu stosunków rosyjsko-austriackich w świetle sprawy barona Karla Juliusa 1779–1781 / The Price of Non-Sovereignty – the Polish-Lithuanian Commonwealth vs the Turning Point in Russian-Austrian Relations in the Light of the Baron Karl Julius Affaire 1779–1781	169
Theodore R. Weeks, Petersburg on Ukraine: Logic and Folly of Imperial Policy, 1863–1915 / Petersburg o Ukrainie: logika i szaleństwo polityki imperialnej (1863–1915)	179
Stanisław Wiech, Koncepcje masowych przesiedleń w Królestwie Polskim i na Ziemiach Zabrzanych w latach osiemdziesiątych XIX wieku w kreowaniu „rosyjskiej przestrzeni” i „rosyjskiego świata” / Concepts of Mass Resettlements in the Kingdom of Poland and the Taken Lands in the 1880s as a part of the Construction of ‘Russian Space’ and ‘Russian World’	190

III

Narzędzia oddziaływania imperium

Tools of the Empire's Control

Zaur Gasimov, Shared Language, Different Faiths, Hybrid Identity. The Polish Tatar Community in Interwar Poland / Wspólny język, różne wyznania, hybrydowa tożsamość. Społeczność polskich Tatarów w międzywojennej Polsce	215
Bartłomiej Gajos, „Biała idea” na Kremlu. Studium przypadku Gleba Rahra (1922–2006) / ‘The White Idea’ in the Kremlin. A Case Study of Gleb Rahr (1922–2006).	237

- Michał Wojnowski, Inżynierowie świadomości. Moskiewskie Koło Metodologiczne jako rosyjska szkoła manipulacji społeczeństwem / Conscientiousness Engineers. The Moscow Methodological Circle as a Russian School for the Manipulation of Society 260
- Łukasz Drybłak, Poland and Poles in the Light of the Russian Émigré Propaganda. On the Creation of a Negative Image of Poland during the Second World War / Polska i Polacy w świetle rosyjskiej propagandy emigracyjnej. O kreowaniu negatywnego wizerunku Polski podczas II wojny światowej 291
- Paweł Libera, Międzynarodówka Komunistyczna jako narzędzie polityki imperialnej Rosji sowieckiej w latach 1919–1943. Głos w dyskusji / The Communist International as an Instrument of Soviet Russia's Imperial Policy, 1919–1943. A Contribution to the Discussion 313

IV

Wizje imperium Visions of Empire

- Aleksander Łaniewski, Anarchiści i wojny imperiów. Historia pewnego dylematu (1914/2023) / Anarchists and the Wars of Empires. The Story of a Certain Dilemma (1914/2023) 349
- Marek Wojnar, Od Rosji do Moskowii. Idee podziału Rosji w ukraińskiej myśli politycznej w latach 1918–1941 / From Russia to Moscovia. Ideas of the Division of Russia in Ukrainian Political Thought between 1918 and 1941 373
- Boris V. Sokolov, Imperial Ideology in Russia and the Soviet Union, 1900–1953 / Ideologia imperialna w Rosji i Związku Radzieckim, 1900–1953 399

V

Rosja w Azji Russia in Asia

- Hiroaki Kuromiya, Russian/Soviet Imperialism as Seen from across the Pacific / Rosyjski/sowiecki imperializm widziany zza Pacyfiku 415
- Svetlana Mulina, Правовые практики Российской империи в отношении пленных барских конфедератов / Praktyki prawne Imperium Rosyjskiego wobec jeńców – konfederatów barskich / Legal Practices of the Russian Empire towards Prisoned Bar Confederates 429

Jerzy Rohoziński, Głodny Step jako wyzwanie rosyjskiej i sowieckiej „misji cywilizacyjnej”. Narodziny mitologii „pionierskiej” / The Hungry Steppe as a Challenge to the Russian and Soviet ‘Civilisation Mission’. The Birth of a ‘Pioneer’ Mythology	444
Bibliografia / Bibliography	473

Co oznacza „imperium”, co jest wyróżnikiem jego struktury, ideologii i działania w dziejach? Czy jest to panowanie jednego centralnego ośrodka nad podporządkowanymi mu „peryferiami”? Czy raczej podzielona suwerenność w zróżnicowanym środowisku oraz służące jej instytucje? Czy istotą imperium jest przemoc, czy raczej dobro wspólne jego mieszkańców: gwarantowana przez stabilność i wymiana? To kwestie, które inspirują tematykę tego tomu. Stanowi on pokłosie konferencji zorganizowanej w Instytucie Historii PAN w Warszawie w czerwcu 2023 roku z udziałem 22 wybitnych znawców historii imperium rosyjskiego w różnych jego postaciach i przejawach – od XVIII do XXI wieku. Badacze m.in. z USA, Czech, Litwy, Niemiec, Polski i Rosji wracają w swoich tekstach do podstawowego pytania o miejsce i znaczenie imperializmu w dziejowym rozwoju imperiów rosyjskich (i sowieckiego). Pozwalam sobie rekomendować niniejszą publikację uwadze wszystkich zainteresowanych przeszłością i teraźniejszością Rosji, „Północnej Eurazji”, „Europy Wschodniej”, jak również porównawczą historią imperiów i imperializmów.

Andrzej Nowak

